

مخزن افغاني اوپه هند كي دپښتنو واكمنانوپه باب تاريخي منابع

دلودي اوسوري کورنيودواکمنانوپه باب چي کوم تاريخونه کښل سوي دي ، دپښتنو د عمومي تاريخ ليکلوله پاره دلومړي لاس ماخزو په توگه ترې کاراخيستل سوي دي . تراوسه چي کورنيو او بهرنيو ليکوالوپرېښتنوڅه کښلي دي ، ماخذ يې همدا تاريخونه دي . ددې تاريخونوپه ښېگڼو کي يوه داده چي زياتره يې پخپله دپښتنوپه لاس ليکل سوي دي اوليکلونېته يې هم دلوديانونوپه تېره بياسوريانو عصرته ډېره نژدې ده . په دې آثارو کي ((مخزن افغاني)) ترنوروزيات شهرت گټلی دی او ډېره استفاده ځني سوې ده . دا اثر پر نورو ځانگړتياوو سربېره يوه مهمه ځانگړتيا لري او هغه دا چي دپښتنو د اصل ونسب په باب يې ډېرڅه راغونډ کړي دي او تقريباً د ټولو قومونو شجرې يې ثبت کړي دي . دپښتنو قومونو د شجروپه باب چي دانسابوپوهانو هرڅه کار کړي دي ، له مخزن افغاني څخه يې هر ورواخيسته کړي دي . ددې کتاب مطالب که څه جدي کره کتنه غواړي (۱) خوله دې سره سره د کتاب اهميت دهېرېدلو وړ نه دی . هسي خود هند د پښتنو واکمنو د حالاتوپه برخه کي تر مخزن افغاني دمخه هم ځيني آثار کښل سوي دي او وروسته هم ، چي زه به يې وروسته وڅېړم . خولومړي به مخزن افغاني پسې راواخلو .

مخزن افغاني دنورزي نعمت الله هروي په قلم په ۱۰۲۱ هـ ق کال کښل سوي دی . نعمت الله د خواجه حبيب الله هروي زوی دی . وايي خواجه حبيب الله هروي د اکبر پاچا (جلال الدين محمد اکبر) له درباريانو څخه و او پښتانه دېرش کاله يې په شاهي محکمه کي خدمت کړی دی . ډاکټر محمد بشير حسين د ((اکبرنامې)) په حواله ليکي چي داسې هماغه حاجي حبيب الله کاشي دی ، چي د اکبر په درباريانو کي منلی شخص و . له اکبر سره په يوه تجارتي هيئت کي گواته هم تللی و . کله چي اکبر په ۹۹۱ هـ ق کي د ځينو خوراكي موادو د بيو د جگوالي په خاطر يولي تدبيرونه ونيول ، همدغه حبيب الله يې پرېوره (شکره) باندي دنگران په توگه ودراره (۲) . حبيب الله د اکبرنامې له قوله په ۱۰۰۳ هـ ق کال په اکره کي مړسوی دی .

دنورزي نعمت الله په باب چي څه مواد په لاس کي لرو ، هغه زياتره دده دمخزن افغاني له سريزي او متن څخه په لاس راغلي دي اوله هغو څخه څرگندېږي چي نوموړی په اکره ياد هندوستان په کوم بل ښار کي زېږېدلی دی . د ورکتوب اوزده کړي په باب يې په څه نه يو خبر ، خود و مړه پوهېږو چي په ۹۹۳ هـ ق کي د عبدالرحيم خان خانان د کتب خانې ناظم و . خان خانان عبدالرحيم د جلال الدين اکبر سپه سالار و . کله چي تراکې وروسته شهزاده سليم د ((جهانگير)) په نامه د ډهلي پر تخت کښېنوست (۱۰۱۴ هـ ق) ، نعمت الله يې د منشي په توگه وټاکه . يوولس کاله يې خدمت وکړ او وروسته يې د خانجهان لودي ملازمت ته ملا وتړله . خانجهان ورباندي د پښتانه ورور په توگه ډېر باوردلود . نعمت الله له خانجهان لودي سره په هغه سفر کي ملگری و ، چي په ۱۰۱۸ هـ ق کال يې د مرهټه وو دارامولوپه خاطر دکن ته کړی و . په دې سفر کي نعمت الله له يوه بل درانه پښتون هيب خان کاکړ سره وپېژندله . هيب خان کاکړ د سليم خان کاکړ زوی و . دی هم د نعمت الله په شان د خانجهان لودي په درباري کي يوفاضل پښتون و . علامه حبيبي ليکي چي دهيب خان کاکړ پلارونیکه ټول په هند کي ((دپښتوپه پاچهۍ کي معتبره او مقتدره وه)) . وايي چي هيب خان کاکړ عالم او اديب سړی و او د فارسي شعر نمونې يې ليدل سوي دي (۳) . د همدغه هيب

خان کاکړ پېژندگلوي او مرسته وه چې نورزی نعمت الله يې د ((مخزن افغاني)) پر کښلو بريالی کړ. لکه وړاندي چې وويل سوه هيبت خان کاکړ دخانجهان لودي نژدې ملگری و او دهغه دژوند په حالات ورته څرگندوو. ده له نعمت الله نورزي سره د پښتنو د ژوند و ژواک، اصل و نسب په معلومولو کي ډېره مرسته وکړه او ويل کېږي چې دمخزن افغاني په پای کي چې دهيبت خان کاکړ د پلارونیکه کوم بيان سوی دی، هغه دده پخپل قلم پريزيات سوي دي. بايد وويل سي چې دمخزن افغاني په کښلو کي ترټولو زيات دخانجهان لودي هڅونه او تشويق ډېر اغېزمن و او ځيني څېړونکي ددې کتاب د ليکلواصلي مشوق خانجهان لودي بولي (۴).

نعمت الله هروي نورزی د فارسي ژبي شاعر هم و. د دېوان څرک يې نسته خوپه مخزن افغاني کي يې يو، دوه شعره راغلي دي. دغه راز په مخزن افغاني کي د پښتو شعرونو سره والی ددې خبري دليل کېدلای سي چې نعمت الله په پښتو ژبه پوهېدی. که څه هم په هندوستان کي زېږېدلی اولوی سوی و، خو خپله مورنۍ ژبه يې زده وه.

مخزن افغاني يوه دېباچه او مقدمه لري. ورپسې په اووه بابو او خاتمه کي کتاب پای ته رسېږي. هرياب او خاتمه يې بيا پر بېلو فصلونو وېشلې ده. د کتاب د خاتمې په درو فصلونو کي يې د سره بنو، بيتنيو او غرغښتوپه قبيلو کي دمشهورو صوفيانو حالات راوړي دي. کتاب په لوی سرکي د پښتنو اصل و نسب څېړي (دا برخه يې اوس دانسابو د پوهانو په نزد د منلو وړ نه ده ځکه پښتانه بني اسرائيلو ته منسوبوي؟)، بيان د لوديانو او سوريانو حالات بيانوي او ورپسې دخانجهان لودي د ژوند کارنامې ليکي. که تردې خبري ورته رسو، چې د پښتنو د اصل و نسب په باب يې ناسم اوله ځانه جوړ سوي نظرونه راوړي دي، نور نومخزن افغاني په هند کي د پښتنو واکمنو او پښتنو ستانه وو په باب ډېر گټور اثر دی. ددې کتاب ځيني ځانگړتياوي به دنوموړي اثر د اردو ژباړونکي له خولي دلته رانقل کړو (۵).

ترټولو لومړۍ ښيگڼه يې داده چې مصنف د پښتنو د حسب و نسب شجرې د لومړي ځل له پاره راغونډي کړي دي چې د تاريخ په کوم بل کتاب کي په دومره تفصيل نه دي بيان سوي. دخانجهان لودي د حالاتو او فتوحاتو بيان يې ډېر مستند او د باور وړ دی ځکه د کتاب ليکونکي ډېر کلونه او په ډېرو کارونو کي دهغه ملگری و. د سوري شير شاه دستور کارنامو بيان که څه هم په (تاريخ شير شاهي) او (واقعات مشتاقی) کي راغلی دی، مگر دمخزن افغاني معلومات بايد داسي اضافت وېلو چې دهغه په مرسته موږ د شير شاه ستر شخصيت نور هم ښه تر اړه پېژندلای سو. په دې برخه کي يې معلومات ثقه او مستند دي.

د کتاب يوه بله ځانگړتيا لاده چې د لوديانو او سوريانو د زمانې بيان يې له عقله ليري نکلو او افسانو څخه رابېل کړی دی.

د کتاب په خاتمه کي چې د پښتنو ستانه وو او د خداي دوستانو کوم معلومات راغونډ سوي دي، ځيني داسي کسان موندلای سو چې په نورو ماخذو کي يې څرک نه لرو.

په لنډ ډول بايد ووايو چې په تاريخي و ادبي و ثقافتي لحاظ، مخزن افغاني يو غوره اثر دی خود پښتنو د بني اسرائيليت نظريې، چې د لومړي ځل له پاره په هم دې کتاب کي ثبت سوی دی، اوس د علمي څېړنو له مخي يو مردود نظر گڼل کېږي.

په هند کي د پښتنو واکمنو په باب ترمخزن افغاني دمخه او وروسته ځيني اثرونه لیکل سوي دي چي يادونه به يې له گتې خالي نه وي. په دې برخه کي تر ټولو لومړی کتاب ((تواریخ دولت شیرشاهي)) دئ چي د حسن عليخان بهادر په قلم په ۹۵۵ هـ ق کي کښل سوی دئ. په دې کتاب کي د پښتون واکمن سوري شیرشاه (۹۴۲ - ۹۵۲ هـ ق) د واکمنۍ، فتوحاتو او اصلاحاتو بيانونه سته. څرنگه چي کتاب د سوري شیرشاه ترمړني (۹۵۲ هـ ق) درې کاله وروسته لیکل سوی دئ ځکه يې معلومات بايد پر مستند وگڼل سي.

بل کتاب ((واقعات مشتاقی)) نومېږي چي مولف يې رزق الله مشتاقی دئ. په دې اثر کي د سوريانو او لوديانو د دورې حالات سته چي مولف يې پخپله د همدې دورې د لويانو له خولې او رېډلي يا يې دهغو د دوستانو له خولې روايت کړی دئ. روايتونه يې افسانوي بڼه لري.

((تحفة اکبرشاهي)) چي په ((تاریخ شیرشاهي)) سره هم يادېږي، په دې برخه کي د يادوني وړ دئ. د دې کتاب ليکونکی عباس سرواني دئ او د ليکلو کال يې ۹۹۴ هـ ق ښوول سوی دئ. د کتاب مآخذ شفاهي روايتونه دي او ويل کېږي چي ټول کتاب درې بابو و خواوس يې دريم باب زموږ په واک کي دئ چي د سوري دورې حالات بيانوي. د شیر شاهي تاريخ پښتو ژباړه په کابل کي چاپ سوې ده.

((تاریخ داودي)) هم د همدغو پښتنو واکمنو حالات بيانوي. دا کتاب د بنگال حاکم داود شاه (۹۸۰ - ۹۸۴ هـ ق) ته منسوب دئ او تر ۹۸۳ ق پوري د لودي او سوري واکمنو حالات ليکي. د پښتو بيان يې تاريخي تسلسل نه لري او افسانوي رنگ يې هم په ځينو برخو کي تر سترگو کېږي. د کتاب مولف عبدالله نومېږي چي د فاضل استاد پوهاند عبدالشکور رشاد صاحب په نظردانوم عبيدالله دئ. د دې اثر پښتو ژباړه د محقق عبدالطيف طالبي په قلم د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز له خوا د سوري شیرشاه د ژبې د نړيوال سيمينار په وياړ په ۱۳۷۰ ش کال په کابل کي چاپ سوی دئ (۲).

دغه راز د احمد يادگار د ((تاریخ شاهي)) يا ((تاریخ سلاطين افغانه)) نوم هم د يادولو وړ دئ. د دې کتاب په کښلو کي زياتره لسه ((طبقات اکبري)) او ((تاریخ داودي)) څخه استفاده سوې ده (۷).

ټورنټو - کاناډا

۱۴ جون ۱۹۹۵ ع

لمنليکونه

- (۱) په دې برخه کې ما (هوټک) د ((پښتني قبيلې اوروايتي شجرې)) په نامه يوه رساله گوټې کښلې ده چې چاپ ته تياره ده. (د احاشيه ما په ۱۹۹۵ کال کښلې وه. اوس بايد پرزياته کړم چې دغه رساله گوټې په ۲۰۰۰ م کال په جرمني کې د افغانستان د کلتوري ودي د ټولنې له خوا په کوچنۍ قطع د يوزرتوکوپه تېراژ چاپ سوه).
- (۲) مخزن افغاني - اردو ژباړه - د سريزي ۱۳ مخ.
- (۳) حبيبي - عبدالحی (پوهاند) - نوموړي مورخين - ۲۰ مخ - کابل - ۱۳۵۹ ش.
- (۴) حيات افغاني - پښتو ژباړه - لومړی ټوک - ۱۷۰ مخ - کابل.
- (۵) مخزن افغاني د ډاکټر محمد بشير حسين له خوا په اردو ژبه ترجمه او په ۱۹۷۸ ع کال چاپ سوی دئ.
- (۶) د ((داودي تاريخ)) نسخې موندلې کېږي خولکه چې ښاغلي لوستونکي خبر دي ، تر ۱۳۷۰ ش کال وروسته په کابل کې د فرهنگي تاراج اولوټمار دوره پيل سوې ده. ددې تاريخ پاته نسخې به يالوټ سوي يا سوځول سوي وي.
- (۷) د اليکنه پر همدې ځای نيمگړې پاته سوه. زما خيال و ، چې يوڅه يې نوره هم پسې وشنم ، خو راڅخه پاته سوه. همدارڅه يې په ((ډپوه)) مجله ، دوهم کال ، اوومه گڼه) چونگاښ ۱۳۷۴ ش) ، جولای ۱۹۹۵ ع کې خپره سوه او يوه زياته برخه يې زما په بل اثر ((پښتني قبيلې اوروايتي شجرې)) کې نقل سوې ده.